

Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk Düzeyinin İncelenmesi

Examining of Social Responsibility Levels of Secondary School Students

Sevda YILMAZ¹

Abstract

The aim of this research is to examine the social responsibility level of secondary school students. In addition, it is also aimed to examine the social responsibility level of secondary school students and the sub-dimensions of cooperation, environmental awareness, acting together, social sensitivity according to the variables of gender and class level. The study is a quantitative research. The survey model, which is one of the quantitative research methods, was used in the research. The sample of the study consists of 384 secondary school students. Social Responsibility Scale for Secondary School Students was used as a data collection tool in the research. One-Sample t-test, Independent Samples t-Test and One-Way ANOVA test were used in data analysis. According to the findings obtained from the research, the social responsibility levels of the secondary school students were found to be high. It was determined that the sub-dimensions of the students, which are the level of cooperation, are high, the level of environmental sensitivity is at a medium level, the level of acting together is at a medium level, and their social sensitivity level is high. There was no significant difference according to gender in the levels of students regarding social responsibility and its sub-dimensions. It was determined that the social responsibility and sub-dimensions scores of the eighth grade students were significantly higher than the students in the other groups.

Keywords: Secondary school students, social responsibility, social studies education

Öz

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyinin incelenmesidir. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile alt boyutlardan yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık düzeylerinin cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma nicel bir araştırmadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 384 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Sosyal Sorumluluk Ölçeği kullanılmıştır. Veri analizinde One-Sample t testi, Independent Samples t-Testi ve One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin alt boyutlar olan yardımlaşma düzeylerinin yüksek, çevreye duyarlılık düzeylerinin orta düzeyde, birlikte hareket etme düzeylerinin orta düzeyde ve sosyal duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sosyal sorumluluk ile alt boyutlarına ilişkin düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal sorumluluk ile alt boyutları puanlarının diğer gruplarda yer alan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul öğrencileri, sosyal sorumluluk, sosyal bilgiler öğretimi

Giriş

İnsan, yaşama sürecinin getirdiği doğal bir zorunluluk olarak çevresiyle etkileşim halinde olmak durumundadır. Bireyler hayata geldikleri andan itibaren çevresiyle etkileşim içine girerek ve diğer insanlarla çeşitli şekillerde iletişim kurarak yaşamlarını sürdürürler. Bu etkileşimin bir boyutunu da insanların sahip oldukları sosyal sorumluluk oluşturmaktadır. Sosik, Koul ve Cameron (2017) sosyal sorumluluğu; kişinin karşılık beklentisi olmadan başkalarına yardım ederek kişisel çıkar yerine kamu çıkarını desteklemeye yönelik yurttaşlık görevi ve yükümlülüğü olarak açıklamaktadır. İnsanın yakın çevresinden, uzak çevresine içinde bulunduğu toplumun sorun alanlarına dönük duyarlılık geliştirmesi ve çözüme dönük etkinlikler içerisinde olması sosyal sorumluluğun gereğidir. Sosyal sorumluluk toplumsal yaşamda olup bitenlere karşı bir farkında olma halidir. Sosyal sorumluluk aynı zamanda bireylerin iletişim içinde olduğu toplumun çeşitli sorun alanlarını hissetmesi, farkında olması ve sonuç olarak oluşan toplumsal ilgililiktir (Eraslan, 2011, s.83). Droms ve Stephen (2015) sosyal

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Bayburt Eğitim Fakültesi, sevdayilmaz@bayburt.edu.tr

---

sorumluluğun ana hedeflerinden birinin, topluluğu daha iyi bir yer haline getirmek olduğuna işaret ederek sosyal sorumluluğun, insanların yaşadığı topluluktaki her bireyin katılımını, gelişime aktif olarak katılmasını ve topluluk sorunlarını çözmek için birlikte çalışmasını içerdiğini belirtmektedir. Wray-Lake ve Syvertsen (2011) ise sosyal sorumluluğu bireylerin toplum yanlısı, ahlaki ve yurttaşlık davranışlarını motive eden bir değer yönelimi olarak ifade ederken başkalarıyla ilişkiler ve ahlaki bir özen ve adalet duygusunu sosyal sorumluluk tanımının merkezine koymaktadır.

Sosyal sorumluluk, gençlerin günlük yaşamlarını yapılandıran yakın ilişkilerde ve ortamlarda filizlenir. Bazı bağlamlar, bireyleri eylemlerinin başkaları üzerindeki etkilerini düşünmeye ve endişelerini kendini aşan yollarla ifade etmeye teşvik ederek sosyal sorumluluğu telkin etmektedir. Bu ve diğer yollarla aileler, akranlar, okullar ve topluluklar, çocuklar ve ergenlerde sosyal sorumluluğu geliştirmek için fırsatlar yaratabilir (Wray-Lake & Syvertsen, 2011, s.17).

Sosyal sorumluluk bilincinin oluşması ve güçlenmesinde birçok faktörün etkisi bulunmakla birlikte planlı ve öğretim programları yoluyla verilen bir eğitim süreciyle okullar bu konuda önemli kurumlardır. Çocuk ilk sosyal ortamı olan aileden sonra önemli ölçüde okul yaşantısından etkilenmektedir. Bu sebeple sosyal sorumluluk gelişiminde okulun rolü üzerinde durmakta fayda görülmektedir. Deveci ve Eryılmaz (2016) okullarda verilecek olan planlı bir sosyal sorumluluk eğitiminin bireylerin sosyal sorumluluk açısından bilinçli şekilde yetişmesi açısından oldukça önemli olduğunu belirtmektedir. Salusky vd., (2014) ise çocuklara sorumluk değerinin okulda kazandırılmasının önemine işaret etmektedir.

Okullar genellikle, gençlerin demokratik katılımı deneyimledikleri ve bir topluluk üyesi olmanın ne demek olduğunu öğrendikleri mini yönetimler gibi çalışır. Pek çok okul ve topluluk temelli müfredat dışı etkinlik, aynı zamanda, gençlerin içinde buldukları gruba karşı belirli taahhütleri yerine getirmelerinin beklendiği bir sosyal bağlılık duygusu geliştirerek ve ekip çalışmasını teşvik ederek sosyal sorumluluğu geliştirir. Bu nedenle, okul ve okul sonrası ortamlar, gençlerin demokratik deneyimlerini zenginleştirebilir ve bu da sosyal sorumlulukta büyümeyi teşvik edebilir (Wray-Lake & Syvertsen, 2011, s.20).

Wentzel (1991) okulların sosyal sorumluluğun geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığına ve sosyal sorumluluk bilincine sahip bireyleri yetiştirmenin eğitim kurumlarının başlıca görevleri arasında yer aldığına işaret etmektedir. Sosik ve diğerleri (2017) ise kamu yararına, sosyal ilişkilere, başkalarını önemsemeye ve çevreyi gelecek nesiller için sürdürmeye bağlılığı teşvik eden bir okulun parçası olmanın genç yetişkinlerde daha yüksek sosyal sorumluluk seviyeleri ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca sosyal sorumluluğun akademik başarı (Carbonero vd., 2015; Carbonero vd., 2017; Crocetti vd., 2012; Maliki vd., 2010) öğretmenler ve akranlarla olumlu etkileşim (Wentzel, 1991) gibi okul performansının çeşitli yönleriyle olumlu bir şekilde ilişki gösterdiği de düşünülürse okullarda sosyal sorumluk gelişiminin desteklenmesinin önemi belirginleşmektedir.

Ülkemizde okullarda öğrencilerin sosyal sorumluluk bilincini geliştirebilecek öneme sahip derslerden birinin sosyal bilgiler dersi olduğunu söylemek mümkündür. Dersin amaçları incelendiğinde, ders kapsamında öğrencilerin, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve karşılaştığı sorunların çözümü için iletişim becerilerini kullanabilmelerinin; ülkesi ve dünya ile ilgili konulara duyarlılık gösterelerinin amaçlandığı görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin; katılımın önemine inanan, bireysel ve toplumsal problemlerin çözümüne yönelik fikir belirten bireyler olarak yetişmeleri de dersin amaçları arasındadır. Sosyal bilgiler dersinin içeriği incelendiğinde ise dersin öğrencilere kazandırması amaçlanan beceri ve değerler içinde sosyal katılım, empati, dayanışma, duyarlılık, yardımseverlik ve sorumluluk gibi sosyal sorumluluk ile doğrudan ilişkili değer ve beceriler yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2023). Dolayısıyla sosyal bilgiler dersinin sosyal olarak sorumlu davranışı teşvik eden bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, 2023 yılında Türkiye'deki ilkökul ve ortaokullar için yeniden yapılandırılan sosyal bilgiler dersi öğretim programı; amaçları, öğrencilere

---

kazandırmak istenen değerler ve beceriler açısından değerlendirildiğinde bu dersin sosyal açıdan sorumluluk sahibi bireyler yetiştirilmesinde etkin bir ders olması beklenmektedir.

Bu araştırmanın örneklem grubu olan öğrenciler ortaokullarda sosyal bilgiler dersini almakta olan öğrencilerdir. Ayrıca bu yaş grubu öğrenciler aynı zamanda ergenlik döneminin başlarında bulunan bireylerdir. Çocuklar ve ergenlerin topluma olumlu katkılarda bulunma yeteneğine sahip oldukları ve bu süre zarfındaki gelişimsel deneyimlerin aynı zamanda yaşam boyu vatandaşlık için zemin hazırladığı (Wray-Lake & Syvertsen, 2011) düşünülürse bu dönem öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi özellikle öğrencilerin sosyal sorumluluk alanındaki gelişimine ışık tutması açısından önemli görülmektedir. Bu önemden hareketle bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyinin incelenmesidir. Araştırma amacı kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık düzeyleri nedir?
2. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık düzeyleri arasında fark var mıdır?
3. Ortaokul öğrencilerinin sınıf seviyesi değişkenine göre sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık düzeyleri arasında fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nicel bir araştırmadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma tarama modelleri arasında yer alan kesitsel tarama modeline uygun olarak planlanmıştır. Büyüköztürk vd. (2009) kesitsel tarama araştırmalarında betimlenecek değişkenlerin tek seferde ölçüldüğünü ifade etmektedir. Bu çalışmada da araştırma verileri Türkiye’de bulunan ortaokullarda öğrenim görmekte olan ortaokul öğrencileri evreni içinden belli sayıdaki ortaokul öğrencisinden tek seferde elde edilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini Türkiye’de bulunan ortaokullarda öğrenim görmekte olan ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi belirlemek için “katılımcıların erişim kolaylığı ve uygunluğu nedeniyle seçildiği olasılığa dayalı olmayan” (Creswell, 2017, s.158) bir örnekleme yöntemi olan uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi, araştırma evreni içinden belirlenmiş 384 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi oluşturan ortaokul öğrencilerine ait bilgiler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1

Araştırma Örneklemine İlişkin Bilgiler

Demografik bilgiler	n	%
Cinsiyet		
Kız	196	51,0
Erkek	188	49,0
Sınıf		
5. sınıf	98	25,5
6. sınıf	97	25,3

7. sınıf	95	24,7
8. sınıf	94	24,5
Toplam	384	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin %51’ini kız, %49’unu erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Katılımcıların %25,5’i beşinci sınıf, %25,3’ü altıncı sınıf, %24,7’si yedinci sınıf ve %24,5’i sekizinci sınıf öğrencisidir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Eryılmaz ve Deveci (2019) tarafından geliştirilen “Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Sosyal Sorumluluk Ölçeği” kullanılmıştır. Veri toplama aracı 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme ve sosyal duyarlılık şeklinde dört alt boyutu bulunmaktadır. 4’lü likert tipinde olan ölçekte aralıklar “Hiçbir zaman”, “Bazen”, “Genellikle” ve “Her zaman” olarak belirlenmiştir. Ölçek bütününde Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ,828 olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı “çevresel duyarlılık” alt boyutunda ,718, “yardımseverlik” alt boyutunda ,685, “birlikte hareket etme” alt boyutunda ,541, “sosyal duyarlılık” alt boyutunda ise ,633’tür. Bu araştırmada elde edilen veriler için Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 2

Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayıları

Ölçek boyutu	α
Sosyal sorumluluk (Toplam puan)	.85
Çevresel duyarlılık	.77
Yardımseverlik	.73
Birlikte hareket etme	.58
Sosyal duyarlılık	.68

Tablo 2’ye göre bu araştırmada elde edilen veriler için ölçek bütününde Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının ,85 olarak ölçüldüğü görülmektedir. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı “çevresel duyarlılık” alt boyutunda ,77, “yardımseverlik” alt boyutunda ,73, “birlikte hareket etme” alt boyutunda ,58, “sosyal duyarlılık” alt boyutunda ise ,68’tir. Bu çalışmada ölçek bütününde ve alt boyutlarda ulaşılan Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı incelendiğinde ölçek güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğu ve ölçek geliştirme çalışmasında elde edilen veriler ile yakın olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri 2022-2023 öğretim yılı bahar yarıyılında toplanmıştır. Araştırma verilerinin toplanabilmesi için öncelikle ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Ardından ölçekler ortaokul öğrencilerine araştırmacı tarafından dağıtılarak elden toplanmıştır. Verilerin toplanması yaklaşık bir hafta sürecinde tamamlanmıştır. Çalışmaya katılımı gönüllülük esas alınmıştır. Bu kapsamda her bir katılımcıya ölçek formu sunularak çalışmaya katılımın gönüllülük kapsamında gerçekleştirileceği, kişisel bilgilerin ve ölçek maddelerine verilen yanıtların saklı tutulacağı bildirilmiştir. Ölçek formları yanıtlanmaya başlanmadan önce her bir katılımcıya araştırma süresince mazeret beyanı olmaksızın yanıtlamayı sonlandırabileceği ile ilgili bilgi verilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmadan elde edilen veriler SPSS istatistik programı 22.0 versiyonu kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılımını belirlemek için basıklık-çarpıklık değerine bakılmıştır. Basıklık-çarpıklık değeri sonucuna göre verilerin (+2.0/-2.0) normal dağılımı saptanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; yüzdelik ve bireylerin ölçek ortalama puanlarının

belirlenmesinde One-Sample t testi kullanılmıştır. Bağımsız iki grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında Independent Samples t-Testi ve ikiden fazla bağımsız grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca Bonferroni ileri analiz testi kullanılmıştır. Ölçüm araçlarının güvenilirlikleri Cronbach- α sayısı ile analiz edilmiştir. Sonuçlar $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın problem soruları doğrultusunda ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık düzeylerine ve bu düzeylerin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre anlamlı fark oluşturup oluşturmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık düzeyleri

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme ve sosyal duyarlılık düzeyleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3

Öğrencilerin Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Sosyal sorumluluk ölçeği	Ortalama
Sosyal sorumluluk genel	28,84±8,05
Yardımlaşma	9,33±3,31
Çevreye duyarlılık	9,19±3,25
Birlikte hareket etme	4,65±1,84
Sosyal duyarlılık	5,61±1,80

Öğrencilerin sosyal sorumluluk ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde; sosyal sorumluluk ölçeği toplam puanının 28,84±8,05, yardımlaşma alt boyutu puanının 9,33±3,31, çevreye duyarlılık alt boyutu puanının 9,19±3,25, birlikte hareket etme alt boyutu puanının 4,65±1,84 ve sosyal duyarlılık alt boyutu puanının 5,61±1,80 olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).

Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık alt boyutlarına ilişkin düzeylerin cinsiyet değişkenine göre incelenmesi

Ortaokul öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanların Dağılımı

Sosyal Sorumluluk Ölçeği	Cinsiyet	X	SD	Test değeri
Sosyal sorumluluk genel	Kız	28,81	7,99	t: -,094
	Erkek	28,88	8,13	p:0,869
Yardımlaşma	Kız	9,43	3,33	t: ,338
	Erkek	9,32	3,29	P:0,823
Çevreye duyarlılık	Kız	9,10	3,17	t: -,573
	Erkek	9,29	3,34	P:0,874
Birlikte hareket etme	Kız	4,61	1,90	t: -,365
	Erkek	4,68	1,79	P:0,352
Sosyal duyarlılık	Kız	5,65	1,80	t: ,369
	Erkek	5,58	1,79	P:0,790

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal sorumluluk ölçeği toplam puan ve alt ölçek puanlarının istatistiksel olarak fark oluşturmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$) (Tablo 4).

Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyi ile yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme, sosyal duyarlılık alt boyutlarına ilişkin düzeylerin sınıf değişkenine göre incelenmesi

Ortaokul öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden aldıkları puanların sınıf değişkenine göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5

Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyine Göre Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanların Dağılımı

Sosyal Sorumluluk Ölçeği	Sınıf Düzeyi	X	SD	Test değeri
Sosyal sorumluluk genel	5	26,11	7,30	F: 24,488 p:0,000
	6	26,32	6,42	
	7	28,96	7,19	
	8	34,18	8,55	
Yardımlaşma	5	8,27	3,02	F: 16,577 P:0,000
	6	8,68	3,03	
	7	9,42	3,04	
	8	11,22	3,39	
Çevreye duyarlılık	5	8,21	2,65	F: 25,792 p:0,000
	6	8,02	2,59	
	7	9,22	3,02	
	8	11,40	3,56	
Birlikte hareket etme	5	4,37	1,83	F: 13,278 P:0,000
	6	4,01	1,37	
	7	4,69	1,83	
	8	5,55	1,95	
Sosyal duyarlılık	5	5,24	1,81	F: 2,849 P:0,037
	6	5,61	1,53	
	7	5,63	1,81	
	8	6,00	1,97	

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre sosyal sorumluluk ölçeği toplam puanları ve yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme ve sosyal duyarlılık alt boyut puanlarının istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Yapılan Bonferroni ileri analizinde farkı oluşturan grubun sekizinci sınıfta öğrenim gören katılımcılar olduğu tespit edilmiştir. Sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal sorumluluk ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının diğer gruplarda yer alan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 5).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin alt boyutlar olan yardımlaşma düzeylerinin yüksek, çevreye duyarlılık düzeylerinin orta düzeyde, birlikte hareket etme düzeylerinin orta düzeyde ve sosyal duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde bu araştırmanın çalışma grubu olan ortaokul öğrencileri ile yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Buğdaycı (2019) tarafından yapılan araştırmada ortaokul öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı bir başka çalışmada ise öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir (Özcan, 2021). Bu araştırmanın örneklem grubundan farklı olarak üniversite öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin incelendiği

bir araştırmada ise katılımcıların sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Yetiş & Aktaş, 2021). Kişinin çocukluk ve ergenlik döneminde ve okullarda gelişen sosyal sorumluluk düzeyini etkileyen empati, ahlaki gelişim, benlik kavramı gibi birçok faktör bulunmaktadır (Host vd., 1998; Wray-Lake & Syvertsen 2011). Alanyazındaki araştırma sonuçlarındaki farklılığın sosyal sorumluluğa etki edebilecek faktörlerin çeşitliliği ve araştırmalardaki örneklem gruplarının farklılığından kaynaklanabileceği düşünölmektedir.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk ile alt boyutlarına ilişkin düzeyleri cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; sosyal sorumluluk ile alt boyutlar olan yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme ve sosyal duyarlılık alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Alanyazın incelendiğinde sosyal sorumluluğun cinsiyet değişkenine göre incelendiği çalışmalarda farklı sonuçlar ile karşılaşılmaktadır. Çeşitli öğrenim düzeylerinde öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Özcan (2021) araştırmasında sosyal sorumluluk düzeyleri açısından ortaokul öğrencilerinde cinsiyetin anlamlı fark oluşturmadığını belirtmektedir. Carbonero ve diğerleri (2015) 10-12 yaş grubu ilköğretim öğrencileri ile yaptıkları araştırmada sosyal sorumluluk faktörlerinde cinsiyete ilişkin anlamlı bir fark bulunmadığını belirtmektedirler. Karataş (2001) tarafından yapılan çalışmada ise lise öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinde kız ve erkek öğrenciler arasında bir fark bulunmamıştır. Söz konusu araştırma sonuçları ile birlikte kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek bulunduğu araştırmalar da mevcuttur. Ortaokul öğrencileri ile yapılan bazı araştırmalarda kız öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu belirlenmiştir (Buğdaycı, 2019; Maliki vd., 2010). Lise öğrencileri (Nakamura & Watanabe-Muraoka, 2006; Sosik vd., 2017) ve üniversite öğrencileri ile yapılan araştırmalarda da sosyal sorumluluk düzeyi kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre yüksek bulunmuştur (Taylı, 2014; Yetiş & Aktaş, 2021). Ayrıca üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada öğrencilerin sosyal sorumluluk tutumlarının zaman içindeki değişimi incelenmiştir. Öğrencilerin sosyal sorumluluk tutumlarında zaman içinde artan, azalan ya da aynı kalan öğrencilerin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görölmüştür (Bielefeldt & Canney, 2016). Literatürdeki söz konusu araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçları dikkate alındığında kız ve erkeklerin sosyal sorumluluk düzeyleri için net bir yargıya ulaşmanın zor olduğu düşünölmektedir. Bu alışma ile literatürdeki benzer araştırmaların çalışma gruplarının farklı olduğu görölmektedir. Mevcut araştırmanın ve söz konusu araştırmaların bulgularından hareketle sosyal sorumluluk ile cinsiyet arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek güç olmakla birlikte sosyal sorumluluk ve cinsiyet ilişkisinde farklı aracı değişkenler olabileceği düşünölmektedir. Alanyazındaki araştırmaların bulgularındaki farklılık; cinsiyetler arasındaki psikososyal farklılıklar, kültür, sosyal bağlam, yaşam şekli gibi farklı dinamiklerin sosyal sorumluluk üzerindeki etkisini düşöndürmektedir. Nitekim Linn ve Hyde (1989) erkekler ve kadınlar arasındaki psikososyal farklılıklar üzerine yapılan çalışmaların analizinin cinsiyet farklılıklarının genel değil, kültürel ve durumsal bağlamlara özgü olduğunu, bilişsel süreçlerdeki cinsiyet farklılıklarının genellikle eğitimdeki cinsiyet farklılıklarını yansıttığını ve bilişsel ve psikososyal görevlerdeki cinsiyet farklılıklarının küçük ve azalmakta olduğunu belirtmektedir. Ayrıca belirtmek gerekirken kız ve erkek çocuklar sosyal süreçlere farklı şekillerde maruz kalabilmekte, toplum tarafından farklı cinsiyet rolleri beklentisiyle karşılaşmaktadırlar. Bu noktada sosyal sorumlulukta cinsiyet farkı ya da farkın bulunmaması ve bu duruma etki eden faktörleri bütöncöl bir şekilde ele alan araştırmalara ihtiyaç vardır.

Sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal sorumluluk ile alt boyutlar olan yardımlaşma, çevreye duyarlılık, birlikte hareket etme ve sosyal duyarlılık alt boyutları puanlarının diğer gruplarda yer alan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu

belirlenmiştir. Araştırmanın bu sonucu sınıf düzeyi en yüksek olan öğrencilerin daha düşük sınıf düzeylerine göre sosyal sorumluluklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Crocetti ve diğerleri (2012) lise öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada yaş farklılıkları açısından daha genç ergenlerin, daha yaşlı ergenlere göre daha düşük sosyal sorumluluk düzeylerine sahip olduklarını belirtmektedir. Bu bulguların aksine benzer araştırmalar incelendiğinde; Buğdaycı'nın (2019) ortaokul beşinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin yedinci ve sekizinci sınıflara göre daha yüksek olduğu sonucuna vardığı görülmektedir. Karataş (2001) tarafından yapılan çalışmada da lise ikinci sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerinin lise üçüncü sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Farklı bir araştırmada ise üniversite öğrencilerinin sosyal sorumluluk tutumlarının zaman içindeki değişimi incelenmiş ve öğrencilerin çoğunluğunun sosyal sorumluluk tutumlarında önemli bir değişiklik görülmemiştir (Bielefeldt & Canney, 2016). Taylı da (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada eğitim görülen sınıf düzeyine göre sosyal sorumluluk açısından bir farklılık olmadığını belirlemiştir. Araştırmanın bu sonucu literatürle karşılaştırıldığında bulgulardaki bu farklılık, öğrencilerde sosyal sorumluluk bilincinin gelişiminde yaş artışına paralel olarak sınıf düzeyindeki yükselmenin etkili bir faktör olduğunu düşündürmekle birlikte tek belirleyici olmadığını göstermektedir. Bu noktada sosyal sorumluluk gelişiminde sınıf düzeyi ile birlikte aile, akranlar, sosyal çevre gibi çeşitli çevresel faktörlerin de etkisi olabileceği düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle çeşitli öneriler sunulmuştur:

Çalışmada ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bu sonuç ümit verici olmakla birlikte ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk gibi çeşitli değerlerin kazanılması açısından önemli bir dönemde oldukları göz önünde bulundurularak öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin desteklenmesi önemli görülmektedir. Bu anlamda örgün eğitim kurumları olan ortaokullarda özellikle sosyal bilgiler gibi sosyal sorumluluk kazanımı açısından önemli içeriğe sahip derslerin öğretim programlarında, öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerini geliştirecek içeriğin zenginleştirilmesi önerilebilir. Nitekim literatür incelendiğinde; öğretim kalitesinin iyileştirilmesi için kilit bir unsur olarak sosyal sorumluluğu geliştirmek için müfredatın tasarlanması ve uygulanmasının önemine işaret edilerek (Carbonero vd., 2015) sosyal sorumluluk derslerinin müfredata dahil edilmesinin öğrenciler için faydalı olduğu belirtilmektedir (Droms & Stephen, 2015). Bunun yanında ortaokullarda sosyal sorumluluk programlarının uygulanması da öğrencilerin sosyal sorumluluk bilincinin desteklenmesi ve geliştirilmesi açısından fayda sağlayabilir. Nitekim araştırmalar okullarda uygulanan sosyal sorumluluk programlarının (Carbonero vd., 2017; Wright vd., 2010) çeşitli kademelerdeki öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeyinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk ile alt boyutlarına ilişkin düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde sosyal sorumluluğun cinsiyet değişkenine göre incelendiği çalışmalarda farklı sonuçlar ile karşılaşmaktadır. Bu anlamda sosyal sorumluluğun cinsiyet ile olan ilişkisini daha net bir şekilde belirlemek için boylamsal ve deneysel çalışmalar konuya daha derin bir yaklaşım sağlayabilir.

Araştırmada sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal sorumluluk ile alt boyutları puanlarının diğer gruplarda yer alan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak ortaokullarda özellikle sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu ders kapsamında öğrencilere sosyal sorumluluğa ilişkin beceri ve değer edindirmeye çalışırken sınıf seviyeleri arasında farklılıkların olabileceğini dikkate almaları

önerilebilir. Ayrıca okullarda her sınıf seviyesinde öğrencilerin sosyal sorumluluk gelişimlerini destekleyebilecek topluma hizmet vb. etkinlik ve projelerin uygulamaya konulması sınıf seviyelerindeki farkın azalması açısından yararlı olabilir. Nitekim alan yazındaki çeşitli araştırmalar topluma hizmet ederek öğrenmenin (Scales vd., 2000; Simons & Cleary, 2006) söz konusu yaş grubu öğrencilerin sosyal sorumlulukları üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Araştırmacılara yönelik olarak ise aşağıdaki öneriler sunulabilir;

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmış ve öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeyleri cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından ele alınmıştır. Gelecekteki araştırmalarda ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyini yordayabilecek farklı değişkenlere yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesine ilişkin çalışmalar yapılması önerilebilir. Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyinde artış sağlayabilecek bağımsız değişkenlere yönelik deneysel desenlerde yapılacak araştırmalar da alanyazına katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Bielefeldt, A. R., & Canney, N. E. (2016). Changes in the social responsibility attitudes of engineering students over time. *Science and Engineering Ethics*, 22, 1535-1551. DOI: 10.1007/s11948-015-9706-5
- Buğdaycı , S. (2019). Examining personal and social responsibility levels of secondary school students. *Universal Journal of Educational Research* 7(1), 206-210, DOI: 10.13189/ujer.2019.070126
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. (4. baskı), Pegem Akademi.
- Carbonero MA, Martín-Antón LJ, Otero L and Monsalvo E (2017). Program to promote personal and social responsibility in the secondary classroom. *Frontiers in Psychology*. 8:809. doi: 10.3389/fpsyg.2017.00809
- Carbonero, M. A., Martín-Antón, L. J., Monsalvo, E., & Valdivieso, J. A. (2015). School performance and personal attitudes and social responsibility in preadolescent students. *Anales De Psicología*, 31(3), 990-999. <http://dx.doi.org/10.6018/analesps.31.3.181161>
- Creswell, J. W. (2017). Araştırma deseni nitel nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (S. B. Demir, Çev. Edt.), 3. Baskı. Eğiten Kitap: Ankara.
- Crocetti, E., Jahromi, P. & Meeus, W. (2012). Identity and civic engagement in adolescence. *Journal of Adolescence*, 35(3), 521-532. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.08.003>
- Deveci, H., & Eryılmaz, Ö. (2016). Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk projesine katılımlarına ilişkin görüşleri: Let's do it! Türkiye örneği. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(25), 163-185.
- Droms, C. & Stephen, S. A. K. (2015). The effectiveness of social responsibility courses in higher education. *Journal of Learning in Higher Education*, 11(2), 15-21.
- Eraslan, L. (2011). Bireysel sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Aile ve Toplum*, 12(7), 81-91.
- Eryılmaz, Ö., & Deveci, H. (2019). Ortaokul öğrencilerine yönelik sosyal sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 751-792. DOI: 10.29299/kefad.2019.20.02.008
- Host, K., Brugman, D., Tavecchio, L. & Beem.L. (1998). Students' perception of moral atmosphere in secondary school and the relationship between moral competence and

- moral atmosphere. *Journal of Moral Education*, 27(1), 47-70. DOI:10.1080/0305724980270104
- Karataş F. (2001). Ergenlik dönemindeki gençlerde sosyal sorumluluk, demokratik düşünce ve başkalarını kabullenme değişkenleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Linn, M. C., & Hyde, J. S. (1989). Gender, mathematics, and science. *Educational Researcher*, 18(8), 17-27.
- Maliki, A. E., Asain, E. S., & Kebbi, J. (2010). Background variables, social responsibility and academic achievement among Secondary school students in Bayelsa State of Nigeria. *Studies on Home and Community Science*, 4(1), 27-32. DOI:10.1080/09737189.2010.11885295
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Nakamura, M. & Watanabe-Muraoka, A. M. (2006). Global social responsibility: developing a scale for senior high school students in Japan. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 28(3), 213-226. DOI: 10.1007/s10447-005-9007-9
- Özcan, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 291-301.
- Salusky, I., Larson, R. W., Griffith, A., Wu, J., Raffaelli, M., Sugimura, N. & Guzman, M. (2014). How adolescents develop responsibility: What can be learned from youth programs?. *Journal of Research on Adolescence*. 24(3), 417-430. doi: 10.1111/jora.12118
- Scales, P. C., Blyth, D. A., Berkas, T. H., & Kielsmeier, J. C. (2000). The effects of service-learning on middle school students' social responsibility and academic success. *The Journal of Early Adolescence*, 20(3), 332-358.
- Simons, L. & Cleary, B. (2006). The influence of service learning on students' personal and social development. *College Teaching*, 54(4), 307-319. DOI: 10.3200/CTCH.54.4.307-319
- Sosik, J.J., Koul, R. & Cameron, J.C. (2017) Gender and contextual differences in social responsibility in Thai schools: a multi-study person versus situation analysis, *Journal of Beliefs & Values*, 38(1), 45-62. <https://doi.org/10.1080/13617672.2016.1237251>
- Taylı, A. (2014). Sosyal sorumluluğun ilişkili olduğu yaşam değerleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (42).
- Wentzel, K. R. (1991). Social competence at school: Relation between social responsibility and academic achievement. *Review of Educational Research*, 61(1), 1-24.
- Wray-Lake, L., & Syvertsen, A. K. (2011). *The developmental roots of social responsibility in childhood and adolescence*. In C. A. Flanagan & B. D. Christens (Eds.), Youth civic development: Work at the cutting edge. New Directions for Child and Adolescent Development, 134, 11-25.
- Wright, P. M., Li, W., Ding, S., & Pickering, M. (2010). Integrating a personal and social responsibility program into a wellness course for urban high school students: Assessing implementation and educational outcomes. *Sport, Education and Society*, 15(3), 277-298. <https://doi.org/10.1080/13573322.2010.493309>
- Yetiş, H., & Aktaş, B. (2021). Sağlık bilimleri fakültesinde okuyan öğrencilerin bireysel sosyal sorumluluk düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 4(2), 46-51.

